

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

František Kordač (1852-1934), pražský arcibiskup (1919-31)

Narodil se v roce 1852 v Seleticích u Libáně na Nymbursku. Studoval teologii a filozofii v Římě a v obou oborech získal doktorát. Po vysvěcení na kněze v roce 1878 byl až do roku 1885 kaplanem v národnostně exponovaném místě v severočeském Liberci. V letech 1890-1905 byl rektorem semináře v Litoměřicích a současně profesorem bohosloví ve zdejším teologickém učilišti. Během tamního působení si získal pověst národně tolerantního člověka, přestože byl vtahován do tehdejších zostřujících se národně-politických sporů. Od roku 1905 vyučoval na české teologické fakultě pražské univerzity a zároveň byl politicky činný v katolických politických stranách v Čechách a v roce 1918 se stal členem Revolučního Národního shromáždění. V září 1919 byl jmenován papežem arcibiskupem v Praze. Kordač měl z pohledu papežské strategie, sledující uklidnění popřevratových poměrů, mnoho předností. Vatikánští činitelé byli přesvědčeni, že právě Kordačovy osobnostní charakteristiky budou nejlépe odpovídat novým společenským a národnostním podmínkám, které se utvořily vznikem Československé republiky. Kordač totiž pocházel z jednoduchých sociálních poměrů, neměl aristokratický původ jako celá řada jeho předchůdců na pražském arcibiskupském stolci, a dokázal komunikovat také s německou částí pražské arcidiecéze. Současně měl vynikající teologické znalosti a odborný rozhled. V počátku jeho působení však vrcholila vnitrocírkevní krize, která se projevovala napětími mezi modernistickým a konzervativním tradicionalistickým křídlem českého kléru. Kordač současně chápal důvody, které vedly část kněžstva k podpoře reformních požadavků. V zásadě se tedy za nutné reformy stavěl, ale podle jeho názoru se mělo jednat o opatření, která vyjdou z nejvyšších míst církevní hierarchie a nikoli zdola, od kněží. Prvním zásadním krokem k reformě měla být spirituální obroda každého kněze prostřednictvím vzdělání a prohloubení jeho výchovy v asketickém duchu. Z tohoto důvodu se stavěl jednoznačně proti jakýmkoli radikálním krokům, které se však již začaly v části kléru objevovat. Tím se dostal do konfliktu se zastánci hlubších reforem. Kordač navíc vystupoval jako bojovník proti politickému i filozofickému liberalismu a ostře kritizoval modernistické proudy. Ke konsensu mezi různými ideovými proudy uvnitř českého katolicismu tak mohlo dojít jen stěží. Výsledkem tenzí tak bylo církevní schisma a vznik církve československé v roce 1920. Katolická církev se tak ocitla ve svízelné situaci, kterou ještě umocňovalo poválečné vystupování věřících z jejích řad. V souladu s papežskými záměry viděl Kordač cestu k obnovení katolických pozic v československém státě ve zlepšení vzdělanosti širokých vrstev věřících a ve zkvalitnění

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

teologického studia. Ilustrativním příkladem jeho snažení v tomto směru je vznik nové budovy kněžského semináře v Praze - Dejvicích. Do jeho působení v úřadu zasáhly také problémy ve vztahu s Vatikánem, které eskalovaly v roce 1925 do tzv. Marmaggiho aféry. Příčinou konfliktu bylo odlišné nazírání na postavu M. Jana Husa, protože velká část české veřejnosti vnímala jeho osobu jako učence a ikonu národního života. Naproti tomu Vatikán a katolické elity v ČSR tehdy primárně Husa vnímaly jako heretika, který se vzeprél církevní autoritě. V okamžiku, kdy prezident přijal protektorát nad oslavami a ministerský předseda čestné předsednictví, Vatikán pohrozil odvoláním nuncia. K tomu skutečně došlo po oficiálním průběhu oslav 510. výročí upálení českého reformátora, které měly svůj středobod v Praze a za účasti nejvyšší vládní a politické reprezentace. Kordač se poté výrazně podílel na urovnání sporu mezi vládou a Vatikánem, na čemž měl však velký zájem také československý ministr zahraničí Edvard Beneš. Výsledkem následných jednání bylo uzavření modu vivendi v prosinci 1927, který vstoupil oficiálně v platnost na začátku února 1928. Po sporech s papežským nunciem Ciriacim byl však v létě 1931 nucen odstoupit. Tato událost vyvolala další spor s Vatikánem, protože Kordač byl oblíben zejména mezi německým duchovenstvem, které se postavilo na jeho obranu. Je autorem četných filozofických a teologických statí a hesel v českém slovníku bohovědném.

Karel Kašpar (1870-1941) pražský arcibiskup (1931-41)

Narodil se v roce 1870 v Mirošově u Rokycan. Po teologických, filozofických a právních studiích, které mimo jiné absolvoval také v Římě (v roce 1888 byl poslán na studium do koleje Bohemikum) byl vysvěcen v roce 1893 na kněze. Díky tomu se seznámil s prostředím římské kurie, kde si získal řadu přátel a byl zde považován za osvědčeného člověka, který bude prosazovat papežské zájmy. V letech 1896-98 studoval opět v Římě právo a po návratu působil v kostele u sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně. V roce 1907 se stal kanovníkem svatovítské kapituly. Z důvodu dobrých vztahů v Římě se jeho církevní kariéra rozvíjí vzestupným směrem také po vzniku ČSR. V roce 1920 se stal světícím a v roce 1921 sídelním královehradeckým biskupem a na podzim 1931, po odstoupení Kordače, se stal také pražským arcibiskupem. Kašpar na rozdíl od Kordače postrádal váhu v akademických kruzích. Byl zároveň zastáncem konzervativních podob zbožnosti a církevního života. Měl však snažší pozici v tom, že v době jeho nástupu byl již katolicismus velkou částí veřejnosti akceptován jako součást národního života., k čemuž výrazně napomohly úspěšné oslavy tisíciletí od smrti sv. Václava v roce 1929 (při jejich příležitosti byla vysvěcena a oficiálně

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

předána k užívání také dokončená pražská katedrála). Na rozdíl od arcibiskupa Prečana se choval k lidové straně zdrženlivě a vystupoval kriticky vůči jejímu předsedovi Šrámkovi. V roce 1935 se stal kardinálem, prvním v poválečné Československé republice. Výrazně vstoupil do veřejného prostoru v pomnichovské době. V pastýřském listu, zveřejněném 16. října 1938, zaujal kritický postoj k prvorepublikovému ideovému dědictví. Kardinál neopomenul doslova připomenout, že „víra svatováclavská již tolikrát sjednotila náš národ“, zatímco „husitství mu připravilo Lipany, protestantismus Bílou horu, novodobé bezbožectví pak nynější pohromu“. Tento pastýřský list měl značný vliv na katolické spisovatele a publicisty a v mnohém nejen ovlivnil jejich pohled na pomnichovskou situaci, ale ještě zvýšil intenzitu jejich kritičnosti vůči ideovému profilu minulého dvacetiletí. Po nacistické okupaci vystupoval ve vlasteneckém duchu a vyzýval, stejně jako celá řada katolických elit, k hledání duchovních vzorů v slavné národní minulosti. Zemřel v dubnu 1941 a po jeho smrti nebyla diecéze obsazena a až do roku 1946 ji spravoval kapitulní vikář a děkan metropolitní kapituly Bohumil Opatrný.

Josef Beran (1888-1969), pražský arcibiskup (1946-63/65)

Narodil se v Plzni v rodině učitele. Vystudoval plzeňské gymnázium, poté se stal alumnem České koleje v Římě (Bohemicum, dnešní Nepomucenum, 1907–1912). Po vysvěcení na kněze (1911) pokračoval ve studiu teologie. Dlouhou dobu působil nejprve jako učitel a posléze ředitel na ženském učitelském ústavu sv. Anny (1917–1928). Od roku 1928 vyučoval jako docent pastorální teologii na Teologické fakultě UK, v roce 1932 se stal profesorem teologie. V této době byl též rektorem pražského arcibiskupského kněžského semináře (od roku 1932). Podporoval přitom také aktivity různých náboženských spolků, které sloužily jako místa pro hledání nových duchovních povolání (jako např. Legio angelica). V meziválečném období se tak začal rovněž díky vlivu Josefa Berana formovat nový osobnostní typ kněze, který nebyl již pouhým úředníkem josefinistického typu, a nebo autoritativním představeným, ale také charismatickým vzorem. Od poloviny 30. let začaly stále více pronikat nacionální disharmonie také do vztahů mezi českými a německými katolíky. Jedním z konfliktních polí se stal právě také arcibiskupský seminář. Beran nesouhlasil na jaře 1938 se vstupem německých bohoslovců do Sudetoněmecké strany, která se již tehdy plně hlásila k nacistickému světonázoru, a pražský arcibiskup po konzultaci s ním nechtěl studenty vysvětit na kněze. Situace se vyřešila až po zásahu Vatikánu, který odmítl politickou angažovanost duchovních a tak i sudetoněmečtí kandidáti kněžství museli na tuto

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

činnost rezignovat. Pak mohli být vysvěceni. Po roce 1945 však byla církev tvrdě konfrontována s řadou skutečností, které ohlašovaly politické i společenské změny, související s tím, jak komunisté připravovali mocenské pozice ve všech důležitých společenských sférách, od vlády, přes společenské organizace, tehdejší média, zejména tisk a samozřejmě v nespolední řadě v bezpečnostním aparátu. Do vývoje společenské situace, včetně náboženského života začal ve stále větší míře zasahovat nejen vliv KSČ, ale také stalinského Sovětského svazu. Zásadní změnu do náboženských poměrů navíc přinesl odsun německého obyvatelstva, který znamenal výrazný úbytek duchovních (1600), ale v daleko větší míře se projeví v zásadní, skoro paradigmatické změně náboženských poměrů oslabením pozic katolické konfese v pohraničí. Zásadní zesuru tvoří nástup komunistického režimu roku 1948. Komunisté nejprve propagandisticky prohlašovali, že mají zájem na zachování dobrých vztahů. Pod tímto zorným úhlem je třeba chápat i vstřícné gesto arcibiskupa Berana, který sloužil Te Deum při inauguraci nového prezidenta Gottwalda v červnu 1948. Beran byl navíc přesvědčen, že nový režim nevydrží příliš dlouho a snažil se jednáními docílit očekávaný střet, aby mohl církev na situaci života v nových katakombách připravit. Katolická hierarchie na čele se zásadovým postojem arcibiskupa Berana ale zároveň odmítala veřejně vyhlásit podporu jednotné kandidátce Národní fronty, loajalitu nové státní moci a povolit politickou činnost kněží. Do ostrého konfliktu s komunistickou mocí se dostal Beran na jaře 1949, kdy vystoupil proti jejímu pokusu ovládnout katolickou církev zevnitř v podobě prorežimních aktivit tzv. Katolické akce. V červnu 1949 byl internován nejprve v rezidenci a později na různých místech českých zemí.

Do řešení jeho situace se promítla mezinárodní situace, daná snahou o nalezení konsensu ve vzájemné existenci dvou ideologických bloků v Evropě a otupení konfrontace mezi nimi. Pozornost k jeho osudu obrátily změny na mezinárodním poli po začátku destalinizace a nástupu nového papeže Jana XXIII. do čela katolické církve v roce 1958, který intenzivně hledal možnosti, jak pomoci křesťanům za železnou oponou. Během probíhajících tajných vyjednávání s československou vládou navštívila vatikánská delegace také Berana, který vyjádřil přání, aby o jeho dalším osudu rozhodl papež, protože v důsledku neprodyšné izolace k němu zvenku nepronikaly žádné informace. Poté, co mu bylo doporučeno, aby se vzdal úřadu arcibiskupa, byl na podzim 1963 propuštěn z internace. Nesměl však vycestovat do Říma a účastnit se koncilních jednání. Navíc byl neustále pod kontrolou Státní bezpečnosti. Za dva roky poté ho papež Pavel VI. jmenoval v lednu 1965 kardinálem a převzetí hodnosti nabídl cestu, jak alespoň zčásti řešit složitou církevní situaci. V únoru 1965 odletěl Beran pro převzetí kardinálské hodnosti, bez možnosti návratu zpět. Na základě

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

dohody se pražská arcidiecéze ocitla pod správou apoštolského administrátora Františka Tomáška, tajně vysvěceného olomouckého biskupa. Ten byl sice původně navrhován do mateřské arcidiecéze, ale jen v případě, že správu svatovojtěšského stolce převezme někdo z řad tzv. „pokrokových“ kněží. Na to však vatikánští diplomaté nepřistoupili a tak všechny ostatní české a moravské diecéze zůstaly až do Pražského jara neobsazeny biskupem. Kardinál Beran působil v nuceném exilu mezi krajany a mohl se také účastnit závěrečné části zasedání II. Vatikánského koncilu, kde získal pozornost svým vystoupením k hodnocení odkazu M. Jana Husa. Reformní kurs v Československu během Pražského jara dával určitou šanci i na Beranův opětovný návrat, ale tuto možnost znemožnilo zhoršení zdravotního stavu. Kardinál Beran si proto alespoň přál zemřít doma a být ve vlasti také pohřben. V dubnu 1969 začíná po nástupu Husákova vedení v KSČ utužování autoritativního režimu. Normalizační vedení se obávalo, že by jeho návrat mohl být považován za jeho rehabilitaci a návrat si nepřálo. Josef Beran zemřel 17. května 1969 a nakonec byl pohřben na čestném místě vedle papežů v kryptě svatopetrské baziliky.

Antonín Cyril Stojan (1851-1923), olomoucký arcibiskup (1921-23)

Narodil se v roce 1851 v Beňově u Přerova. Vyrůstal v selské katolické rodině. Studoval u piaristů ve Staré Vodě, v Příboře a maturoval v Kroměříži. Po studiích bohosloví v Olomouci se v roce 1876 se stal knězem. Patřil k nejvýraznějším protagonistům církevního a duchovního života na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Hned od počátku svého kněžského působení vynikl jako schopný organizátor, například řady poutních slavností na náboženských centrech Moravy - např. na sv. Hostýn a na Velehrad. Byl současně doktorem teologie a proboštem kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži. Patřil k duchovním, který dával podněty k vnitřní duchovní misii v církvi i k novým pastorálním důrazům. Věnoval se také politické práci a patřil k předním činitelům Katolické národní strany, za níž zastával také místo poslance rakouské říšské rady a moravského zemského sněmu. Byl šířitelem cyrilometodějské tradice a z tohoto důvodu založil také Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, který působil také v dalších zemích, a uspořádal tři unionistické kongresy na Velehradě (1907, 1909, 1911), jež předznamenávaly současné ekumenické snahy, a byly vedeny snahou o dialog mezi východním a západním křesťanstvím. Prvního unionistického kongresu, který se konal v roce 1907, se účastnilo sedmdesát šest předních osobností. Mezi tehdejšími hosty byl například lvovský řeckokatolický metropolita Andrej Šeptyckij. Druhý unionistický sjezd v roce 1909 dal podnět k založení Akademie velehradské, která se zabývala studiem východní

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

církev a podporovala ji. Hlavním budovatelem Akademie byl František Grivec, původem Slovinec, který však aktivně působil na Velehradě. Základem vzájemného sblížení se měla stát především společná duchovní genealogie, založená v cyrilometodějské tradici. Byly to příležitosti ke vzájemnému poznávání, teologické reflexi a hledání cest k jednotě. V duchu Stojanových aktivit se Velehrad proměňuje z ryze spirituálního poutního místa (od prosince 1890 spravovaném jezuitou) do mnohvrstevnatější podoby instrumentu katolické politicko-náboženské propagandy, jež se například realizovala prostřednictvím veřejné agitace nejrůznějších organizací a spolků, včetně křesťanských orientovaných politických stran. Ve zlomových momentech po vzniku československého státu přispěl svou autoritou ke stabilizaci církevní situace na Moravě, kde nedošlo k takové míře k vystupování z církve a výraznější pozice zde nezískala ani nově vzniklá církev československá. Z hlediska jeho šancí na arcibiskupský stolec bylo také důležité, že Stojan byl považován za blízkého důvěrníka Svätého stolce vzápětí po vzniku československého státu, když konzultoval s vídeňským nunciem také politické otázky, které měly vliv na zájmy katolické církve, a usiloval přitom o dodržení církevních směrnic a nařízení. Mezi věřícími i širokou veřejností se těšil značné oblibě. Jak vyplývá ze zpráv vatikánských diplomatů v Římě, byl v papežských kruzích považován za jednoho z nejschopnějších a nejhorlivějších kněží. V neprospěch Stojana však hrál jeho poměrně vysoký věk a špatný zdravotní stav. Proto byl ze strany Vatikánu spíše vnímán jako kandidát na přechodnou dobu, což se nakonec potvrdilo, protože Stojan byl arcibiskupem pouze dva roky. Brzy po svém jmenování totiž vážně onemocněl a v září 1923 zemřel. Pohřben byl na Velehradě, který je úzce svázán s jeho duchovními aktivitami. Jeho obliba mezi věřícími i širokou veřejností byla značná. To souviselo mimo jiné i s velkorysou podporou charitativních akcí, ale i s jeho významem pro rozvoj duchovního života i českého katolického politického hnutí nejen na Moravě.

Leopold Prečan (1866-1947), olomoucký arcibiskup (1923-47)

Narodil se v roce 1866 ve Velkém Týnci. V Olomouci absolvoval středoškolská i vysokoškolská studia a zde byl v roce 1889 vysvěcen na kněze. Nejprve působil jako duchovní správce v několika farnostech na střední Moravě. v roce 1897 se stal sekretářem arcibiskupské konzistoře a v letech 1916-21 jejím kancléřem. Přednášel církevní právo na olomoucké teologické fakultě a získal si zde pověst významného odborníka ve svém oboru. Podílel se dokonce na přípravě nového Kodexu církevního práva (CIC), vydaného roku 1917. Za své zásluhy byl vyznamenán hodností papežského komořího. Po vzniku Československa

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

byl jmenován generálním vikářem olomoucké arcidiecéze a od dubna 1923 sídelním kanovníkem olomouckým. Podílel se na organizačním vzestupu katolíků v olomoucké arcidiecézi, kde zavedl papežem iniciovanou Katolickou akci. Usiloval o pozvednutí teologické fakulty v Olomouci, projevující se stoupajícím počtem studentů bohosloví. Kněží olomoučtí arcidiecéze tvořili i podstatnou část organizačního týmu, který se věnoval zabezpečení konání I. Celostátního katolického sjezdu v roce 1935 v Praze, jenž byl důkazem poválečné obnovy a revitalizace katolického života u nás. Jeho zásluhou zapustilo v diecézi pevné kořeny exerciční hnutí. Stejně jako Stojan podporoval i nadále myšlenku unionistických sjezdů (ty se na Velehradě konaly v letech 1924, 1927, 1932, 1936). Prečana pojilo přátelství s předsedou československých lidovců Janem Šrámkem a díky tomu lidovou stranu podporoval nejen morálně, ale také štědře dotoval finančně, stejně jako činnost katolických spolků (Orel, Sdružení katolické Omladiny). Za nacistické okupace byl vystaven perzekuci ze strany německých úřadů, což bylo dáno právě i jeho úzkými kontakty s Janem Šrámkem, jenž působil za druhé světové války jako předseda londýnské exilové vlády, a záhy po skončení války zemřel.

Josef Gross (1866-1931), biskup v Litoměřicích (1910-31)

Narodil se v Přimdě v západních Čechách v rodině tamního pekaře, hostinského a pozdějšího starosty. Po studiích na českobudějovickém gymnáziu se rozhodl pro duchovní povolání. Studoval teologii na pražské univerzitě. Po vysvěcení v červenci 1889 dlouhá léta působil jako v Sokolově (tehdejší Falknov/Falkenau), nejprve jako kaplan a později jako arciděkan. Udržoval dobré styky s rakouskými úředními místy a horlivě vystupoval proti nacionálně laděnému protikatolickému hnutí „Los von Rom“, které se šířilo v pohraničních regionech na severozápadu Čech na přelomu 19. a 20. století. Jeho zastánci se snažili získat tamní německé obyvatelstvo pro vstup do protestantských církví, protože katolicismus byl obviněn ze zrady německému a německých národních zájmů. Aktivně se podílel na činnosti spolku sv. Bonifáce, který měl materiálně podporovat bohoslovce a také se věnoval budování nových kostelů a kaplí v pohraničí. Gross se těšil kvůli své angažovanosti na poli obhajoby katolických zájmů velké důvěře také v papežských kruzích. Za odměnu byl v roce 1910 jmenován litoměřickým biskupem. V době první světové války se Gross klonil k podpoře německých nacionalů. Byl kritizován za to, že nedostatečně zohledňoval zájmy českých kněží v diecézi. Vedle Grosse vystupovali na podporu německých národních požadavků i mnozí duchovní, včetně členů litoměřické kapituly. Její tehdejší děkan a diecézní generální vikář

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

Raimund Fuchs (1846-1926) udržoval i po roce 1918 styky s německými nacionalisty, mimo jiné s Rudolfem Lodgmannem von Auen (1877-1962), který se pokoušel po vzniku Československé republiky odtrhnout pohraniční oblasti. Vyhrocené národnostní poměry v počátcích existence československé republiky ilustruje i to, že biskup Grosse odmítal po roce 1918 vizitovat české farnosti v diecézi. Proti nacionálním postojům litoměřického biskupa Grosse zase protestovala převážně česká obecní zastupitelstva v litoměřické diecézi. Vyřešení problému přineslo až jmenování českého světitelového biskupa Antonína Čecha. Přesto však národnostní a politické tenze poznamenávaly vztah biskupa Grosse k československé vládě až do jeho smrti v roce 1931.

Anton Weber (1877-1948), biskup v Litoměřicích (1931-47)

Narodil se ve Vlčí hoře u Rumburka. Již v dětství mu nebyla vzdálena myšlenka na kněžské povolání. Díky zájmu o kněžství začal studovat nejprve v jezuitském semináři v Bohosudově, poté v diecézním kněžském semináři. Všude dosahoval výborných studijních výsledků. poté na koleji Germanicum v Římě. V únoru 1901 byl vysvěcen na kněze. Ovládal výborně oba zemské jazyky-češtinu i němčinu. Působil jako katecheta v Ústí nad Labem. Po smrti biskupa Grosse uvažoval československý kabinet o jmenování českého biskupa do Litoměřic. Mezi hlavními kandidáty byl tehdy především Otto Stanovský (1882-1945), rektor arcibiskupského semináře v Praze. Diecéze byla tvořena většinou německého obyvatelstva. Podle sčítání lidu z roku 1930 žilo na jejím území 75 % Němců a jen 25% Čechů. V rámci katolických věřících byl nepoměr ještě výraznější, protože většina Němců byla katolíky /89,56%/, zatímco z Čechů jen 53,52%. Z tohoto důvodu Vatikán požadoval do čela diecéze německého kandidáta. Tím se stal právě Anton Weber. Biskup Weber se zároveň snažil podporovat snahy o duchovní obnovu a usiloval o zvýšení vzdělanosti laiků i kléru. Jeho činnost však byla poznamenána národnostními napětími mezi českými a německými věřícími. Weber však zůstal vůči vládě byl vždy loajální a snažil se vzniklé problémy řešit s nadnárodními akcenty. Do nepříjemné situace se dostal v létě 1938, kdy část bohoslovců vstoupila do SdP a biskup je nechtěl vysvětit. Se žádostí o řešení situace se Weber obrátil na Vatikán, který také vzniklý stav urychleně řešil. Podle doporučení Kongregace pro katolickou výchovu měli bohoslovci podepsat prohlášení, že budou vždy postupovat v souladu s církevním učením a nebudou podporovat světonázor, který je s ním v rozporu, v tomto případě nacismus. Po mnichovské dohodě a připojení pohraničí k Třetí říši vystupoval také proti nacistickému světonázoru a Weber žil pod dohledem gestapa. V roce 1945 však přesto

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

jako Němec čelil pokusu o násilné vysídlení. Čeští věřící se za něj postavili a mohl v diecézi zůstat. Po jeho rezignaci v roce 1947 stanul v čele diecéze salesián Štěpán Trochta, který byl po nástupu komunistického režimu obětí proticírkevní perzekuce.

Karl Hilgenreiner (1867-1948), německý duchovní a křesťansko-sociální politik

Pocházel původně z Hesenska, ale rodina se brzy po jeho narození přestěhovala z pracovních důvodů do Čech. Po absolvování bohosloveckých studií v Římě byl vysvěcen 1892 na kněze. po krátkém pastoračním působení v Chebu a ve Stříbře přednášel od 1899 na pražské teologické fakultě, kde se stal 1903 profesorem církevního práva. 1936-37 rektorem německé univerzity. Byl vydavatelem politicko-teologického měsíčníku *Katholiken Korrespondenz* a podílel se na vydávání Lexikonu pro teologii a církev (Lexikon für Theologie und Kirche). Patřil k předním funkcionářům německé křesťansko-sociální strany, za níž byl 1920-38 senátorem. 1927 byl zároveň zvolen předsedou strany a tuto funkci zastával až do září 1935. Ve straně patřil k nacionálně orientovanému křídlu. Aktivistický směr podpořil až po delším váhání. Usiloval o vytvoření jednotné fronty německých stran a po 1933 hledal cestu ke spolupráci s Henleinovým hnutím. V září 1935 byl z tohoto důvodu vystřídán na postu předsedy strany. 1938 přivítal anšlus Rakouska a byl jedním z hlavních iniciátorů přechodu DCV k Henleinově Sudetoněmecké straně. 1939 ale kritizoval nacistické represe vůči církvím. Proto byl prakticky po celou válku pod policejním dozorem a od června 1944 byl internován v klášteře v Zásnukách nedaleko Kolína, kde Gestapo soustřeďovalo nepohodlné české i německé kněze. Krátce po osvobození byl znovu zatčen, tentokrát českými úřady, a internován do 1946 v Praze. Po propuštění odešel do Vídně, kde v květnu 1948 zemřel.

Robert Mayr-Harting (1874-1948), německý křesťansko-sociální politik

Narodil se v roce 1874 v Aspern nedaleko Vídně (nyní je tato obec již součástí rakouské metropole). Vystudoval práva na vídeňské univerzitě a poté nastoupil na rakouské ministerstvo spravedlnosti. 1901 se ve Vídni také habilitoval. 1909-1938 byl řádným profesorem římského a od 1916 civilního práva na pražské německé univerzitě. Patřil také k významným představitelům německé křesťansko-sociální strany, za níž byl 1920-25

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

senátorem a 1925-35 poslancem. Ve straně patřil k průkopníkům pročeskoslovenské orientace a měl významný podíl na vstupu DCV do vládní koalice v říjnu 1926. Již od počátku 20. let pěstoval úzké kontakty s českou politickou reprezentací, především s politiky z okruhu Hradu. Odsuzoval německou nacionální iredentu a usiloval o česko-německé dorozumění. Podílel se na vzniku první česko-německé vládní koalice, v níž 1926-29 zastával funkci ministra spravedlnosti. Na tomto postu usiloval Mayr-Harting bez většího úspěchu o modernizaci právního systému a reformu a unifikaci trestního práva. Na počátku 30. let byl ve své straně upozaděn na úkor nacionálního křídla, s jehož představiteli se dostával často do politických konfliktů. Patřil k odpůrcům Henleinovy politiky a od druhé poloviny 30. let vystupoval rozhodně na obranu demokracie před nacistickým nebezpečím. Po likvidaci strany v roce 1938 odešel z politiky a stáhl se do ústraní. V roce 1945 získal osvědčení o spolehlivosti a mohl zůstat v republice. Zemřel v březnu 1948 v Praze, na konci 60. let byly jeho ostatky převezeny do Vídně. Byl autorem řady právních spisů a členem mnoha vědeckých a hospodářských spolků a institucí.

Hans Schütz (1901-1982) německý křesťansko-sociální politik

Narodil se v malé obci Staré Křečany ve střední části Šluknovského výběžku v rodině malorolníka. Již od svého mládí se plně angažoval v křesťanském odborovém hnutí. Současně se věnoval i práci v katolických spolcích pro mládež a v letech 1920-25 se stal místopředsedou spolku *Reichsbund der deutschen katholischen Jugend*. Záhy se stal i členem vedení DCV, kde patřil k oporám aktivistického křídla. V letech 1935-38 byl za DCV poslancem parlamentu a v této době byl protagonistou novoaktivismu, tedy snahy o řešení česko-německého vztahu nekonfrontační formou. Po rozpuštění strany v roce 1938 vstoupil do SdP, kde ale kritizoval Henleinovy snahy o „Gleichschaltung“ sudetoněmeckého odborového hnutí. V letech 1941-45 sloužil v německé armádě a na konci války padl do amerického zajetí. V roce 1946 založil v Mnichově sudetoněmecký katolický spolek *Ackermann Gemeinde*. V letech 1949-62 byl za CSU poslancem německého Spolkového sněmu. V tomto období se podílel na vypracování řady návrhů sociálních zákonů. V letech 1964-66 zastával funkci bavorského ministra práce a sociálních věcí. V poválečném období

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

vystupoval na různých diskusních fórech jako rozhodný obhájce aktivismu, v němž viděl jedinou možnou cestu k řešení česko-německého vztahu.

Šrámek Jan (1870 - 1956) český kněz a katolický politik

Pocházel z obce Grygov nedaleko Olomouce. Po absolvování kroměřížského gymnázia studoval na olomoucké teologické fakultě a po vysvěcení v roce 1892 působil několik let v duchovní správě (např. v Novém Jičíně). Zajímal se také o problémy moderní sociologie a vyučoval tento obor na brněnském kněžském učilišti. Pod vlivem papežské encykliky „Rerum novarum“ (1891) zakládal katolické spolky a organizace, které měly konkurovat liberálnímu i socialistickému politickému táboru. V roce 1899 stál u zrodu Moravsko-slezskou křesťansko-sociální strany a také celé řady přidružených organizací (mezi nimi byl mj. tělovýchovná organizace Orel a odborové organizace). Ještě před první světovou válkou patřil k významným politikům na Moravě, v letech 1907-11 byl poslancem říšské rady a v letech 1906-18 poslancem moravského zemského sněmu, 1913-18 přisedící moravského zemského výboru. V závěru první světové války se vyslovil pro za samostatný československý stát a v roce 1918 se podílel na činnosti Národního výboru. Po vzniku Československa se stal členem Revolučního Národního shromáždění. V roce 1920 sice patřil po rezignaci Lva Skrbenského z Hříštitě ke kandidátům na pozici olomouckého arcibiskupa, ale jeho zájem patřil primárně politické angažovanosti a Šrámek se stal jednou z klíčových osobností prvorepublikového veřejného života. V Československé straně lidové, v jejímž čele stál od jejího vzniku v roce 1919 až do podzimu 1938, prosazoval politiku kompromisů a hledání obecně přijatelného konsensu. Tímto se mu podařilo integrovat do této strany mnoho různorodých názorových proudů katolické politiky a vytvořit tak vlivnou politickou sílu. Šrámek byl bezpochyby talentovaným mistrem politické taktiky, dokázal se vyhýbat extrémním situacím a konfrontacím. Stal se tvůrcem úspěšného postupu, díky němuž se mu podařilo vyvést katolický politický tábor z vážné poválečné krize a získat znovu mocenský vliv. V meziválečném období byl po celou dobu poslancem Národního shromáždění a stabilně členem několika československých vlád. Přispěl například k odvrácení odluky církve od státu a fungoval také jako prostředník v jednáních mezi československou vládou a Vatikánem. Provázanost církevních struktur s lidoveckou politikou však byla jednou z příčin, vedoucí ke kritickým vystoupením velké části katolických intelektuálních kruhů vůči Šrámkově politice, která zesílila pod dojmem narůstání projevů poválečné krize demokracie a sociálních dopadů

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

ekonomických problémů v první polovině 30. let. Konzervativní opozice činila Šrámka zodpovědným za přílišnou ústupnost ideovým protivníkům a současně již tehdy s nevolí přijímali politickou činnost kněží.

V době ohrožení republiky vystupoval Šrámek jako rozhodný odpůrce nacistické politiky a postavil se také proti přijetí Mnichovské dohody. Za druhé republiky byl politicky upozaděn. Po nacistické okupaci se společně s Františkem Hálou zapojil do činnosti odbojové skupiny Politické ústředí. V červenci 1939 odešel přes Polsko do exilu v Londýně. Od počátku emigrace vystupoval jako horlivý zastánce Edvarda Beneše a podporoval jeho vůdčí roli v československé emigraci. V září 1939 odcestoval do Paříže, aby se zde pokusil utvořit prozatímní československou vládu v exilu. Podařilo se mu přispět ke vzniku Československého národního výboru, kde byl úřadujícím místopředsedou. Po porážce Francie uprchl do Velké Británie, kde se stal předsedou obou československých exilových vlád a patřil tak k nejbližším spolupracovníkům prezidenta Edvarda Beneše. Z této pozice se podílel na vytváření strategie zahraničního nekomunistického odboje. Po druhé světové válce byl sice k zásluhám v době druhé světové války respektovanou osobností, ale vzhledem k pokročilému věku a nemocem se již nemohl plně věnovat politické činnosti. Zůstal však předsedou obnovené lidové strany a v letech 1945-48 zastával funkci místopředsedy vlády. Stejně jako v dobách první republiky se snažil hledat konsensus napříč politickým spektrem a z tohoto důvodu vystupoval ostře proti zastáncům radikálních protikomunistických názorů ve vlastní straně (např. proti Heleně Koželuhové, která byla po jeho zásahu vyloučena v létě 1946 z ČSL a ztratila politický vliv). Jeho snahou byla také centralizace vedení lidové strany, čímž usiloval o konsolidaci její pozice, aby získala větší úspěch ve volbách, plánovaných na jaro 1948. V únoru 1948 nesouhlasil s podáním demise nekomunistických ministrů, ale nakonec se k ní připojil. V březnu 1948 se neúspěšně pokusil společně s Hálou o další útěk do exilu. Poté byl až do konce života nezákonně internován a zemřel v dubnu 1956 v jedné z pražských nemocnic.

Stašek Bohumil (1886-1948), český katolický politik

Narodil se v obci Klabava nedaleko Rokycan v západních Čechách. Po absolvování gymnázia zahájil teologická studia v Praze. Kněžské svěcení přijal v červenci 1909. Vedle své pastorační činnosti se věnoval publicistické práci pro církevní periodika. Od roku 1915 působil na vyšehradské kapitule v Praze, od roku 1932 jako sídelní kanovník a od roku 1947 jako její probošt. Po skončení první světové války se úspěšně ujal nevděčné úlohy organizační

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

konsolidace katolické politiky v Čechách. Po vzniku Československé strany lidové (ČSL) v roce 1919 byl jejím ústředním tajemníkem a v roce 1930 byl předsedou české zemské organizace ČSL v Čechách. Stašek ukázal své schopnosti organizátora moderní politické strany, snažil se koordinovat činnost jednotlivých katolických sdružení a spolků. Z jeho iniciativy vznikly také funkční tiskové podniky (Lidové listy, nakladatelství Vyšehrad) a byl vybudován palác charita v Praze na Karlově náměstí. Stranu zastupoval v letech 1925-39 jako poslanec v Národním shromáždění. Stašek se zároveň snažil předložit v období po vzniku republiky ideové koncepty, které by čelily protikatolickým útokům, a odůvodňovaly katolicky motivované vlastenectví. Stašek se snažil odkazováním na národní rozměr svatováclavské tradice a stejně tak i dalších tradic (zejména cyrilometodějské) zpochybnit, byť bezúspěšně, i ostatní nové myšlenkové proudy či nově vzkříšené tradice, jakými jsou třeba reformace, socialismus a západní liberalismus, jež se staly ideovým základem nově etablovaného československého státu. Prosazoval rozhodně recepci papežských konceptů sociálního učení, například linii encykliky „Quadragesimo anno“ z roku 1931, která jako východisko z ekonomické a sociální krize navrhovala zavedení stavovských komponentů do politického a hospodářského systému. Se svými politickými aktivitami se však Stašek dostával do sporů s představiteli moravského křídla strany a s předsedou strany Janem Šrámkem a neúspěšně se na sebe pokoušel strhnout vedení ČSL v období let 1933-34. Stašek tak vystoupil výrazně do popředí katolické politiky až po mnichovské katastrofě na podzim 1938. Přestože se v pomnichovském období objevovaly názory, že by lidová strana měla jako třetí strana zachovat svou existenci, rozhodl Stašek o jejím převedení do Strany národní jednoty, kde se stal v listopadu místopředsedou a vedoucím jejího kulturního odboru, kde prosazoval nacionální a autoritativní tendence.

Po 15. březnu 1939 a nacistické okupaci zbytku českých zemí přichází další zlom ve Staškových aktivitách. Katolická církev, stejně jako ostatní křesťanské církve, se stala relativně samostatným prostorem, kde mnoho českých lidí, a to věřících i sympatizantů, mohlo zástupně manifestovat své vlastenectví a odpor vůči okupantům. Církevní kruhy usilovaly o vyzdvižení těch historických momentů, kde se projevila národní velikost a mohly tak posilovat pocit národní hrdosti. Náboženské aktivity se staly příležitostí k vyslovení nesouhlasu s okupací i pro širokou veřejnost. Jednou z nejvýznamnějších vlasteneckých akcí, kterou Stašek pomáhal uskutečňovat, byl slavnostní pohřeb ostatků Karla Hynka Máchy na vyšehradském hřbitově v květnu 1939. Při této příležitosti vyzvedl, že český národ zůstane věrný práci národních buditelů a nezapomene na jejich odkaz. Nejznámějším projevem však bylo Staškovo kázání během pouti u sv. Vavřince na Domažlicku 13. srpna 1939. Stašek se

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

během pouti nevyslovil přímo proti Němcům a nejitřil situaci (a snažil se spíše uklidnit obavy poutníků o národní budoucnost), protože podle svědectví účastníků hrozilo nebezpečí rozeznání poutního shromáždění ze strany gestapa a wehrmachtu. Současně však nepřímo napadl okupaci a jeho kázání vrcholilo výzvou k národní přísaze. Za svou protiněmeckou činnost byl 1. září 1939 v rámci akce Albrecht I. zatčen. Po svém zatčení byl nejprve uvězněn v pankrácké věznici, následně byl přemístěn do koncentračního tábora Oranienburg a posléze byl až do konce války vězněn v koncentračním táboře Dachau. V důsledku věznění zde přišel o oko. Po návratu do vlasti se znovu zapojil do veřejné činnosti a vystupoval na řadě manifestací, zejména v prvních týdnech a měsících po osvobození. Ve své politické činnosti byl však marginalizován, a to zejména kvůli předchozím politickým animozitám s Janem Šrámkem, který ho v poválečném období vědomě upozadoval. Na následky věznění Bohumil Stašek zemřel několik měsíců po komunistickém převratu, v srpnu 1948.

Jan Jiří Rückl (1900-1938), český průmyslník, katolický politik a organizátor spolkového života

Narodil se v rodině sklářského průmyslníka Františka Rückla v obci Včelnička nedaleko Pelhřimova. Patřil k nejvzdělanějším katolickým intelektuálům a politikům v meziválečném období. Studoval práva, filozofii a politické vědy, mimo jiné v Praze, Mnichově a Paříži. Po krátké úřednické kariéře na Zemské správě politické v Praze se věnoval především podnikání, jak v Československu, tak i v Evropě (zejména v Paříži). V západní Evropě navázal četné kontakty s představiteli evropských politických i církevních kruhů. Patřil rovněž k důvěrníkům papeže Pia XI., pro nějž prováděl zpravodajskou službu. Získal tak i titul papežského komořího. Pro papeže zpracovával také sociální materiály a podílel se i na vzniku encykliky „Quadragesimo anno“ (1931), která jako způsob řešení ekonomické krize navrhovala zavedení stavovského řádu do hospodářských záležitostí. V Československé straně lidové se zasloužil o vznik Mladé generace lidové strany, sdružující potencionální mladé zájemce o vstup do lidové strany (1929-38 jí předsedal). Tato organizace vystupovala kriticky proti tehdejší vládní politice a poukazyvala na sociální obtíže, spojené především s nezaměstnaností mladých lidí. Počátkem 30. let se stal předsedou přípravného výboru I. celostátního katolického sjezdu. Stoupenec směru Bohumila Staška a zastánce konzervativnější orientace strany. Současně byl však stále demokratem a odmítal autoritativní zásahy do politického systému. Podle informátorů z okruhu Hradu dokonce pracoval ve směru zmírnění pravicové linie českých lidovců. Podporoval politiku prezidenta Masaryka i Beneše.

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

V prosinci 1935 se významně zasloužil o zvolení Edvarda Beneše prezidentem, protože přiměl váhající slovenské ľudovce k jeho podpoře. V polovině 30. let uveřejnil řadu článků, kde kritizoval komunismus i nacismus a hájil zásady demokracie. Zemřel v mladém věku na leukémii.

Metoděj Habáň (1899-1984) dominikánský kněz, filozof, teolog

Narodil se v Huštěnovicích na moravském Slovácku. Po studiích na gymnáziu v Uherském Hradišti a biskupském gymnáziu Valeriána Jirsíka v Českých Budějovicích (1918) vstoupil do dominikánského řádu a přijal řeholní jméno Metoděj. Filozofii absolvoval na dominikánském učilišti v Olomouci, teologii na Papežské univerzitě – Angelicu (Pontificia università S. Tommaso) v Římě. 1924 byl vysvěcen na kněze. Od 1929 začal přednášet v Olomouci; inicioval vznik čtvrtletníku Filosofická revue, který začali vydávat profesori bohosloveckého učiliště řádu dominikánů. Od podzimu 1929 se v Praze pod Habáňovým vedením začaly pravidelně konat kurzy katolické filozofie a teologie, které měly inteligenci (především akademické) poskytnout pevné základy filozofie (vyšší náboženské kursy). Věnoval se také publicistické a organizační činnosti. 1933 založil tzv. Akademické týdny, které sloužily pro mladou generaci. Po válce působil (od r. 1947) v litoměřickém semináři s učilištěm, kde zastával funkci děkana a spirituála a přednášel filozofii, zároveň vyučoval na gymnáziu v Ústí n. Labem náboženství. Po únoru 1948 byl uvězněn, po intervenci ředitele Národního divadla Ferdinanda Pujmana amnestován. 1950 byl pro ilegální pokračování v řeholním životě znovu uvězněn, po propuštění pracoval v civilním zaměstnání, v letech 1957–74 pastoračně v Chlumu nad Ohří. Na konci 60. let se účastnil dialogu marxistů s křesťany ve filozofickém semináři Milana Machovce i ekumenického semináře v Jirchářích, pořádal v Praze cykly přednášek, publikoval, navazoval mezinárodní kontakty. 1972 mu byl odňat státní souhlas k veřejnému působení; na odpočinku se věnoval pastorační práci v Praze, Karlových Varech, Brně.

Silvestr Braitto (1898-1962) dominikánský kněz, teolog, publicista, literární kritik, básník

Narodil se v Bulharsku italským rodičům. Po ukončení studií na Akademickém gymnáziu v Praze vstoupil do dominikánského řádu a v roce 1922 byl vysvěcen na kněze. Patřil k charismatickým kazatelům a jeho přednášky byly mezi studenty velmi oblíbeny.

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

V letech 1930-50 vyučoval teologickou estetiku a mystiku na řádovém učilišti v Olomouci. V letech 1926-48 redaktor náboženské revue „Na hlubinu“. Časopis přes svou pravověrnost publikoval moderní a kvalitní články, směřující k prohloubení spirituálního života. Jednalo se navíc o jeden z prvních časopisů, který měl formovat laickou duchovní elitu. Redigoval sbírku životopisů svatých „*Vítězové*“, která však měla vzhledem k množství titulů mnohdy spornou literární i uměleckou úroveň. Podílel se na překladu i vydání „Theologické Sumy“ Tomáše Akvinského. Jeho vrcholným dílem je dogmaticko-apologetická kniha „Církev“ (1946). Po nástupu komunistického režimu byl Braitto zatčen a odsouzen na 15 let vězení. V roce 1960 byl propuštěn a krátce poté zemřel.

Metoděj Klement (1889-1979) český kněz, člen benediktinského řádu, vedoucí představitel mládežnických spolků

Narodil se ve Stodu u Plzně. Po studiích v Praze se stal bankovním úředníkem. Jeho smysl pro umění, hudbu a krásu vůbec ho ale vedl k úvahám stát se hercem či tanečníkem. Současně se prohlubovala jeho víra a nakonec se rozhodl stát se řeholníkem. Ve svých 24 letech vstoupil do emauzského benediktinského kláštera a přijal jméno Cyril. Účastnil se aktivit kolem liturgického hnutí a psal pro benediktinskou teoretickou revui Pax, vydávanou v emauzském klášteře. Nejvíce se však zapojil do mládežnického hnutí. Působil například v časopise pro mladé Svatý Vojtěch. Při své činnosti objevil potřebu specifické pastorače pro dospívající chlapce a z tohoto důvodu se věnoval rozšíření ministrantského hnutí. Za tímto účelem založil organizaci Legio angelica, v níž se spojoval katolický skauting s přípravou ke kněžství a zároveň mu tato platforma umožnila šířit ideu liturgického hnutí a obnovy spirituálního života. Metoděj Klement byl skvělý a oblíbený kazatel - temperamentní, strhující, s moderními názory, se smyslem pro humor a elegantním vystupováním při bohoslužbách jak v kostele, tak stejně pod širým nebem v přírodě. Do určité míry Klement utvářel z tohoto spolku podobné uskupení, které bylo typické pro německé katolické prostředí, tedy duchovně založený „Männerbund“ (mužský spolek) s nábojem náboženské obnovy, podobně jako byl například německý vysokoškolský spolek Staffelstein. Hnutí sdružovalo na konci 30. let kolem 4000 členů. Věnoval se popularizaci úcty ke sv. Prokopovi a oživení duchovního významu Sázavy, kde organizoval svatoprokopské pouti a podporoval archeologický výzkum této lokality.

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

Paulus Sladek (1908-2002) německý katolický duchovní, spoluzakladatel Ackermann Gemeinde

Pocházel ze severních Čech. Již od střední školy se angažoval ve spolku „Staffelstein“, kde se také rozhodl pro vstup do augustiniánského řádu (v roce 1926). Zároveň absolvoval studia na teologické fakultě na německé univerzitě v Praze a v roce 1931 byl vysvěcen na kněze. Nejprve působil krátce jako kaplan v České Lípě a posléze se věnoval pastorační práci mezi německými vysokoškoláky v pražském kostele Nejsvětějšího Salvátora a v augustiniánském klášteře sv. Tomáše, který se stal centrem vysokoškolského katolického spolkového hnutí. Současně vyučoval katolickou dogmatiku na teologické fakultě německé univerzity v Praze. Stal se jedním z hlavních protagonistů hnutí duchovní obnovy, které se realizovalo v duchu záměrů papeže Pia XI. Jednou z hlavních součástí této obnovy bylo liturgické hnutí, požadující zpřístupnění bohoslužeb pro nejširší okruh věřících. V této době zastával také postoje, podporující národní charakter víry a křesťanství. Seznámil se totiž s nacionálními kruhy německé mládeže. Za druhé světové války sloužil u zdravotní služby německé armády. Po roce 1945 se věnoval charitativní péči o vysídlence. Stal se v lednu 1946 zakladatelem katolického sdružení Ackermann Gemeinde a již od 50. let usiloval o zahájení procesu česko-německého smíření. Spolupracoval při tom i s některými českými kněžími, například Alexandrem Heidlerem (1916-80), který po roce 1948 odešel do emigrace a působil v Radiu Svobodná Evropa. V srpnu 1955 vystoupil nedaleko českých hranic s výzvou k česko-německému smíření, přičemž zároveň uznal, že nespravedlnosti nezačaly až v roce 1945, kdy se přímo dotkly sudetských Němců, a nepřímo tak uznal spolupodíl sudetoněmeckého obyvatelstva na jeho poválečných osudech. Jeho řeč však tehdy v sudetoněmeckých kruzích nevyvolala prakticky žádný ohlas. Sladek se věnoval také podpoře pronásledovaných křesťanů v komunistickém Československu. Ve spolupráci s dalšími katolickými organizacemi v Německu organizoval například zasílání knih s náboženskou tematikou. Současně působil jako převor augustiniánského kláštera v bavorském Zwieslu.

Eduard Winter (1896-1982) německý katolický činitel, církevní historik

1915-19 studoval teologii v Innsbrucku a později v Praze. Od počátku 20. let byl aktivně činný v katolickém mládežnickém hnutí a stal se vůdčí osobností studentského spolku *Staffelstein* (v letech 1920-38 byl jeho předsedou). Na počátku 30. let se stal současně

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

předsedou mládežnické sekce Katolické akce. Winter patřil k hlavním stoupencům nacionální linie činnosti katolických spolků a ve 30. letech aktivně podporoval Henleinovu politiku. Zároveň byl pedagogicky činný i na německé univerzitě. V roce 1922 se stal docentem, 1929-34 mimořádným a v letech 1934-41 řádným profesorem pro obor církevních dějin na teologické fakultě německé univerzity v Praze. 1934-35 byl také děkanem teologické fakulty. 1939 vstoupil do NSDAP. V letech 1941-45 zároveň profesorem evropských duchovních dějin na filozofické fakultě téže univerzity. V průběhu druhé světové války se oženil a vystoupil z církve. Stal se spolupracovníkem SD, věnoval se zkoumání východoevropských dějin a působil v nadaci Reinharda Heydricha pro vědecký výzkum, která vznikla nařízením říšského protektora již v červnu 1942. Tato instituce se podílela na výzkumu kulturních, hospodářských a politických poměrů v českých zemích a v jihovýchodní Evropě. Vedle Wintera v ní až do jara 1945 působili také další vědecké kapacity pražské Německé univerzity. Winter pořádal také přednášky pro řadové vojáky i členy SS, které je měly seznamovat s geografickým, ekonomickým a politickým vývojem obsazovaných území. Za tyto zásluhy byl Winter vyznamenán válečným záslužným křížem. Byl publicisticky činný (např. v protektorátním propagandistickém časopis „*Böhmen und Mähren*“) a aktivně se v té době podílel na snahách o duchovní začlenění českého prostoru do Třetí říše. V květnu 1945 uprchl nejprve do Rakouska, kde však nezískal na univerzitě místo kvůli své nacistické minulosti. Poté působil (jako jeden z mála odsunutých vědců) v NDR. 1947- 52 profesorem evropských dějin na univerzitě v Halle, 1952-66 přednášel na Humboldtově univerzitě v Berlíně a byl činný ve východoněmecké Akademii věd. 1956 obdržel národní cenu NDR II. třídy. Autorem řady vědeckých pojednání, například monografie k Bernardu Bolzanovi a k tématu josefinismu a východoevropských církevních dějin). Zabýval se rovněž náboženskými a duchovními dějinami českých zemí.

Jan Evangelista Urban (1901-91) františkánský kněz, teolog, publicista

Narozen v řemeslnické rodině v Praze. V roce 1915 vstupuje do Třetího řádu sv. Františka a pokračuje i vstupem do františkánské řehole v roce 1918. V roce 1924 vysvěcen na kněze a od počátku svého působení se snaží prosazovat moderní akcenty duchovního života. Zprvu se orientoval na středověké řádové dějiny, ale seznámení se s duchovním

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

dědictvím řádu mu umožňuje intenzivně se věnovat veřejné činnosti. Nejprve se věnuje charitativně-misijní činnosti, kdy v roce 1930 zakládá Laický apoštolát Třetího řádu sv. Františka, který organizuje distribuci jídla chudým, programy pro děti, výuku náboženství pro konvertity a další aktivity. Program aktivně podporoval také tehdejší lidovecký politik František Nosek (v letech 1925-26 mj. i ministr vnitra), sám příznivce františkánské spirituality. Vzhledem k tomu, že byl také rádcem České ligy akademické, spolku pro mladé katolické intelektuály, věnoval se i práci se studenty. Z této role plynuly i stovky článků, které napsal pro nejrůznější katolicky orientované časopisy, například *Katolík* nebo *Na hlubinu*. Jeho témata jsou většinou náboženská, směřující k utvrzení a výkladu základních bodů křesťanské víry. V roce 1936 bylo v prostorách františkánského kláštera u Panny Marie Sněžné zřízeno přednáškové centrum, které dostalo název *Studium catholicum* a v Urbanově pojetí mělo představovat „doplněk univerzity“. V jeho rámci probíhaly přednášky z historie, pedagogiky, filosofie, práva, ale i lékařské etiky. Až do svého uzavření v době nacistické okupace představovalo jednu z důležitých institucí pro prohlubování vzdělanosti mezi katolickými studenty. Po roce 1948 byl zatčen a odsouzen za údajnou velezradu na 14 let do vězení. V roce 1968 zahajuje kurzy „Živé teologie“, jimiž chce navázat na *Studium catholicum*. V dobách normalizace pořádá neveřejná duchovní cvičení, zejména pro řeholnice. Věnoval se také reflexím myšlenek II. Vatikánského koncilu, které pak vtělil do svých úvah, které však mohly být vydán až posmrtně. Byl autorem řady knih s duchovní tematikou (*Duchovní život; Křesťan v současném světě*), vydaných zejména před druhou světovou válkou.

Tomáš Špidlík (1919-2010), český katolický duchovní a teolog

Narodil se 17. prosince 1919 v rodině ševce v Boskovicích. Původně chtěl být učitelem a studoval na Filozofické fakultě v Brně češtinu a latinu. Do jeho života však osudově zasáhlo uzavření vysokých škol v listopadu 1939, které jeho plány náhle ukončilo. Náhodně ušel deportaci do Německa a vstoupil do jezuitského řádu. V době noviciátu začal za války studovat na Velehradě. Zdejší prostředí ho nasměrovalo k zájmu o tradice, spojené s křesťanským Východem, který pro něj byl typický po celý zbývající život. Studia dokončil až po druhé světové válce v nizozemském Maastrichtu. Zde byl také v roce 1949 vysvěcen na kněze. Do Československa se kvůli komunistickému převratu nevrátil a většinu svého života strávil v Římě, kde se v roce 1951 stal na sedmatřicet let spirituálem české papežské koleje Nepomucenum. Téměř šedesát let spolupracoval také s vatikánským rozhlasem. Jeho

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

pravidelné páteční promluvy pro české vysílání byly překládány i do dalších jazyků. Špidlík si získal obrovský věhlas jako znalec teologie východních křesťanů. Západní prostředí seznámil s předními osobnostmi ruského náboženského myšlení 19. a 20. století - Solovjevem, Dostojevským, Berďajevem či Florenským. Své dlouholeté poznatky shrnul především do knihy „*Ruská idea*“, jedné z jeho pěti desítek publikací. Ve svém díle ukazoval, že na rozdíl od západního křesťanství, které chce rozumově zdůvodnit Boží existenci, východní zkušenost spíše charakterizuje „spiritualita srdce“. Špidlík ve svých pracích často reflektoval otázky, související s propojením kultury a duchovního života. Inicioval proto vznik Centra Aletti, působícího v Římě s pobočkou v Olomouci. Byl zároveň hluboce přesvědčen o tom, že symbióza obou způsobů uvažování může být plodným základem nové Evropy. Tím teologicky i ideově podporoval duchovní i politické snahy papeže bl. Jana Pavla II., který usiloval během svého pontifikátu mimo jiné i o nalezení spirituální symbiózy mezi Východem a Západem. Proto také velký zájem upíral i na cyrilometodějskou tradici. V roce 1995 byl Tomáš Špidlík pověřen vedením duchovních cvičení pro papeže a římskou kurii. Bl. Jan Pavel II. také Tomáše Špidlíka v roce 2003 jmenoval kardinálem (s titulární bazilikou Sant'Agata dei Goti). Velké Špidlíkovo renomé dokládá i fakt, že před zasedáním konkláve před pěti lety, které zvolilo současného papeže Benedikta XVI., pronesl před shromážděnými kardinály úvodní slovo. Tomáš Špidlík uměl srozumitelně přiblížit duchovní svět současnému člověku a lze ho právem zařadit mezi ty duchovní osobnosti, formující církevní identitu na přelomu tisíciletí. Tomáš Špidlík zemřel v dubnu 2010, pohřební obřady ve svatopetrské bazilice vedl tehdejší papež Benedikt XVI.. Tělesné ostatky kardinála Špidlíka byly převezeny do České republiky a spočívají ve velehradské bazilice.

Josef Lukl Hromádka (1889-1969), český evangelický teolog

Jedna z nejvýraznějších duchovních a teologických osobností českého evangelictví 20. století. Po maturitě na gymnáziu ve Valašském Meziříčí studoval 1907–12 teologii na univerzitách ve Vídni, Basileji, Heidelbergu a Aberdeenu. V období 1912–20 působil jako duchovní luterské církve, pak se stal výraznou osobností Českobratrské církve evangelické, založené v prosinci 1918. Během první světové války publikuje společně s dalšími výraznými postavami protestantské intelektuální elity (mj. s teologem Františkem Žilkou, filosofem Emanuelem Rádlem či historikem F. M. Bartošem) v revue Kalich, která představuje jednu z platforem pro sblížování luterského a kalvínského proudu českých nekatolíků, který vyústil právě ve vznik ČCE. V roce 1920 byl jmenován nejprve mimořádným a v roce 1927 řádným

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

profesorem Husitské teologické fakulty. Ve stejném roce založil společně s E. Rádlem Křesťanskou revui, která vyzývala ke spolupráci autory napříč konfesemi. Jako rozhodný odpůrce nacistické ideologie musel po mnichovské dohodě odejít do emigrace a v letech 1939–47 žil v USA, kde působil jako profesor apologetiky a etiky na presbyterním semináři v Princetonu. Po návratu pracoval mezi léty 1950–69 jako profesor Komenského Evangelické teologické fakulty UK v Praze. Byl významným činitelem světového ekumenického hnutí a představitelem moderní evangelické teologie. Byl také předsedou Křesťanské mírové konference.

Z hlediska politických postojů patřil k zastáncům prohradní politiky a idejí T. G. Masaryka, zejména pro jeho společenský a mravní étos. Na rozdíl od řady českých evangelických intelektuálních elit však nepředpokládal, že by se Masaryk mohl stát pro české evangelíky také náboženským vůdcem. Důvodem bylo jeho přesvědčení, že Masarykovy názory ve sféře náboženství jsou příliš nekonkrétní a ryze křesťansky obtížně uchopitelné. Hromádka své teologické inspirace získával především od švýcarského kalvinistického teologa Karla Bartha. Na základě recepce jeho myšlenek dospěl k odmítnutí teologického liberalismu, který se šířil zejména od konce 19. století. Patřil k zastáncům ekumenické spolupráce a také usiloval o česko-německý dialog v církevní sféře. Ve 30. letech byl například v kontaktu s profesorem Eduardem Winterem. Hromádku velmi zajímala také sociální otázka, proto se věnoval také studiu spisů Karla Marxe. Kontroverzně byla z hlediska politických reflexí později hodnocena jeho role při dialogu marxismu a křesťanství v období vlády komunistického režimu v Československu (rozporně byla hodnocena také skutečnost, že v roce 1958 získal Leninovu cenu míru). V roce 1968 rozhodně odsoudil sovětskou okupaci Československa.

Jan Scheinost (1896-1964), český katolický publicista

Pocházel z průmyslnické rodiny ze Sušice. Vystudoval filozofii na české univerzitě v Praze a poté působil jako středoškolský pedagog v rodném městě. Od 20. let úředník nakladatelství Ladislava Kuncíře v Praze. Patřil k okruhu katolických intelektuálů, kriticky naladěných vůči Šrámkově politice lidové strany a požadující výraznější zastoupení katolíků ve veřejném životě. Výrazněji se publicisticky etabloval v revue Rozmach, založené v roce 1923, zaměřené na kritiku liberalismu a obhajující katolickou výbojnou politiku a český nacionalismus. Revue komentovala aktuální politické i kulturní dění. Současně se v ní však objevovaly úvahy nad obecnějším směřováním československé společnosti po vzniku

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

samostatného státu, přičemž Scheinost odmítal ústavní uspořádání první republiky. Působil jako generální tajemník Národní obce fašistické (1927-29). V této době vydával také fašisticky orientované periodikum Stěžeň, kde publikoval články, věnované možné symbióze mezi katolictvím a fašismem. Línii spolupráce mezi oběma ideovými světy hájil i později, když již byl funkcionářem lidové strany. Od 1929 byl redaktorem Lidových listů a od 1933 jejich šéfredaktorem. Byl činný i v době druhé republiky, kdy aktivně podporoval vznik autoritativního politického uspořádání. Stylizoval se do role bojovníka za katolickou restauraci Evropy. V žurnalistické dráze pokračoval také v době protektorátu, kdy se stal šéfredaktorem Národní politiky. 1947 odsouzen za kolaboraci k 22 měsícům odnětí svobody. 1948 znovu odsouzen na základě obnoveného retribučního zákona a tentokrát vězněn až do roku 1955. Po propuštění se živil jako překladatel.

Rudolf Ina Malý (1889-1965) filozof, náboženský a politický publicista

Vystudoval filozofickou fakultu, nejprve působil jako středoškolský pedagog, v letech 1920-39 na ministerstvu zahraničí, nejprve jako rada čs. velvyslanectví v Římě, posléze jako přednosta zpravodajského oddělení. V Itálii zažil impozantní nástup fašistického hnutí a vrátil se odtud jako zanícený katolík i jako obhájce fašistické ideologie. V rámci italského pobytu se seznámil s románskou kulturou, ale také s italskou politickou realitou Mussoliniho vlády. Zajímal se o veřejné dění a usiloval o vznik politické strany, která by sdružila inteligenci. Kriticky upozorňoval na nedostatky prvorepublikové politické kultury. Nesouhlasně vystupoval i proti marxistickému socialismu. Byl publicisticky velmi aktivní. Inicioval vznik časopisu TAK (1937). Po řadu let byl v blízkém vztahu k F. X. Šaldovi. Odpůrce filozofického relativismu a pragmatismu. Publikoval časopisecky a knižně řada studií a úvah o soudobé filozofii, demokracii a ideových směrech. Patřil k nejvýznamnějším kritikům parlamentní a liberální demokracie z katolických pozic. Rudolf Ina Malý zprvu primárně nevystoupil s přímou kritikou politických stran či politického systému, ale s kritikou konkrétních osob, spojených s politikou. Malého zajímala praktická, nikoliv formální stránka demokracie. Domnělou demokratickou rovnost měla nahradit občanská nerovnost, tj. hierarchie skutečných schopností, práce a zásluh. Malý se ve svém díle *Kříž nad Evropou* pokusil nahradit současnou demokracii tzv. kvalitativní demokracií. V tomto díle, které vyšlo v roce 1935 podává Malý kulturně-politickou analýzu své doby. Kriticky hodnotí zejména liberální demokracii, především kvůli nevšímavosti k absolutním hodnotám, ke křesťanským základům rovnosti člověka k Bohu. V důsledku toho se proměnil liberalismus v kšeftařsky

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

stranický a bezduchý „demoliberalismus“. Podle Malého je takovým paskvilním symbolem „pan Sendvič“, pragmatický eklektik, který vyznává cokoli, třeba i náboženské pravdy, ale v žádném ze svých názorů nestojí pevně a odmítá i vnitřní opravdovost. Svůj model ideálního společenského řádu postavil R. I. Malý na duchovním, katolickém, nikoliv finančním základě, který poskytuje člověku mravní i odbornou kvalifikaci k vykonávání politických úřadů a rozvíjí jej rovněž v oblasti sociální. Hybnou silou ve společnosti měla být podle Malého inteligence, jež je předurčena vytvořit a zachovávat, nikoliv měnit, danou hierarchii hodnot. Jeho názory však byly pouze eufemismem k destrukci demokratického uspořádání, které mělo nahradit stavovství. Vzhledem k tomu, že však Malému v myšlenkových úvahách splývalo stavovství s fašismem, dostával se na pozice obhájce fašismu.

Josef Konstantin Miklík (1885-1966), český kněz, filozof, politický teoretik

Vystudoval teologii na řádovém učilišti redemptoristů v Obořišti u Dobříše, kde byl v roce 1920 vysvěcen na kněze. V letech 1925 - 27 studoval na Univerzitě Karlově v Praze filosofii, historii a zeměpis pro středoškolské učitelství. Navštěvoval také Státní archivní školu. Po ukončení studií působil jako kněz v pražské arcidiecézi a současně jako externista vyučoval filosofii, teologii dějin a církevní právo v Obořišti. Angažoval se v různých církevních institucích a přispíval do řady katolických periodik. Stejně jako mnoho jiných katolických intelektuálů vyjadřoval kritiku vůči parlamentně-demokratickému systému. Inspirací jim byla především autoritativní politická seskupení ve Francii, v Belgii a politický režim v Polsku. Ve Francii se v době po první světové válce těšilo oblibě v jistých konzervativních kruzích seskupení *Francouzská akce* („*Action française*“), které čerpalo z nacionálních, antisemitských a antikapitalistických myšlenek, kritizovalo parlamentní demokracii a vyslovovalo se pro katolickou církev a náboženství. V čele tohoto hnutí stál vlivný spisovatel, novinář, filozof a literární kritik Charles Maurras (1868-1952). Za největšího nepřítele považovali především demokracii s chaotičností soudobé civilizace, vzrůstem násilností a mravního úpadku. Maurras prohlašoval, že parlamentní vláda je neschopná a korupční a z tohoto důvodu upřednostňoval vládu pečlivě vybrané a kvalifikované elity (v tomto směru nacházel společnou řeč také s českými katolickými intelektuály). Za hlavního viníka všech problémů byly označovány politické strany. V katolické církvi vidí jako garanta společenského pořádku a funkčního státního uspořádání, které je schopno zabránit revolučnímu chaosu. Fungující stát měl být založen na pořádku, řádném dělení kompetencí a vyváženosti mezi právy a povinnostmi, zdravé morálce a

Texty ke kursu v rámci FF MU „Osobnosti křesťanského života v českých zemích ve středoevropské interakci“ (HIB0456)

fungující rodině. Myšlenkami francouzských antidemokraticky orientovaných katolických kruhů byl částečně ovlivněn i Josef Konstantin Miklík, který kritizoval ve svých pracích současnou demokracii za to, že je nemravný systém, který vede k oligarchii. Slabá byla zejména proto, že nerozvinula sebevědomí a politické uvědomění občanů. V demokracii nevládnou podle Miklíka všichni, ale jen představitelé stranických aparátů. Pojem *demokracie* proto nahradil termínem *nookracie* (z řeckého *noos* = duch), který překládal jako *dobrovláda*. Nookracie měla usilovat o sociální spravedlnost a lidskou solidaritu, v podstatě stát v protikladu ke kapitalismu a liberálnímu egoizmu. Miklík podporoval nookracii zejména proto, že usilovala o přístupné vzdělání, chránila občany před mravní rozpustilostí a nevázaností a odmítala politické instituce jako např. senát (horní sněmovna). Představy o společenském uspořádání shrnul do publikace „Kniha o dobrém zřízení státu“, vydané v roce 1931. V roce 1948 emigroval do Španělska a posléze do Brazílie, kde také zemřel.